

יתרו

בראכט אין ספר המצות להצ"צ — אז לויט שיטת הרמב"ם איז די מ"ע פון האמנת האלקות ניט מער-ניט אז „האלוקה נמצא בלבד“, „שיש אלוהה נמצא“

[וואס דעמאלט שטעלט זיך די שאלה: ווי פאסט צו רעכענען האמנת האלקות אלס א מצוה — דער גאנצער ענין פון א מצוה איז שייך נאר אויב ס'איז דא א מצוה המצוה: איז דאך ניט שייך צו זאגן אז ס'איז א מצוה צו גלויבן אז עס איז דא א מצוה המצוות!]

נאר אז „האלוקה ב"ה שוכר ידענו שהוא נמצא, מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם אשר בכל המציאות וכו'“ (ווי ער איז מאריך בזה¹⁰).

און דערפאר איז דער רמב"ם מקדים די פינף הלכות בנוגע צו מציאות השם — ווייל די מצוה פון האמנת (ידיעת) האלקות פאדערט אז מען זאל וויסן (עכ"פ) די פרטים וועגן דער מציאות השם, ווי אזוי הוא ית' איז דער „יותר שלם אשר בכל המציאות וכו'“¹¹.

א. אין „מנין המצות“ בתחילת ספר משנה תורה זאגט דער רמב"ם: מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם אלוהה שנאמר¹² אנכי ה' אלקיך. און מיט דער מצוה הויבט אן דער רמב"ם אויך די הלכות שבספרו משנה תורה¹³ — „יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'“.

אבער אין דער ערשטער הלכה זאגט ניט דער רמב"ם אז די ידיעה („שיש שם מצוי ראשון“) איז א מ"ע, נאר פריער איז ער מאריך (אין פינף הלכות) און זאגט כמה פרטים וועגן דעם „מצוי ראשון“, און ערשט דערנאך איז ער מסיים (אין הלכה ו: וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר¹⁴ אנכי ה' אלקיך.

דערפון איז פארשטאנדיק, אז לויט שיטת הרמב"ם איז די מ"ע פון „אנכי ה' אלקיך“ ניט נאר די ידיעה בכלל „שיש שם אלוהה“, „שיש שם מצוי ראשון“ — נאר זי איז אויך כולל פרטים (וועלכע ער רעכנט אויס אין די הלכות) וועגן דעם אויבערשטן¹⁵.

און ווי דער אברבנאל איז מבאר (בספרו ראש אמנה¹⁶) — אראפגע-

(7) מצות האמנת האלקות פ"א.

(8) כן הוא (תוכן) ל' הרמב"ם בשהמ"צ — ע"פ הציצ בשהמ"צ שלו (וראה לקמן הערה 10), וכן קוראה הציצ שם, וכן נקראת בכוי"ס ספרים.

(9) ראה ראש אמנה פ"ד ופ"ו. שהמ"צ להציצ שם (וראה גם הנסמך שם לפני פ"א).

(10) וראה שם, שזהו ג"כ מ"ש הרמב"ם בשהמ"צ מ"ע א: שנאמין (בהוצאת קאפח שנדע — וראה ג"כ הערה בהוצאת העליר) שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים. ע"ש.

(11) ראה ראש אמנה פ"ב (אלא ששם, דמ"ש הרמב"ם בהלכה ה' אינו חלק מהמצוה. ע"ש ואכ"מ).

(1) וראה ג"כ פיה"מ להרמב"ם סנהדרין בהקדמתו לפ' חלק — היסוד הא'.

(2) פרשתנו כ. ב.

(3) ריש הלי יסודי התורה.

(4) וראה הלשון בקרית ספר (להמב"ט) כאן.

(5) וכ"כ במגדל עוז (היא); וכללו כמצות אנכי היא. — וראה „הדרן“ על ספר משנה תורה להרמב"ם (קהית, תשמ"ה) הערה 53 בא"א.

(6) פ"ז. שם פ"ז.

[די ראיות פון פסוקים אז „אין הקב"ה גוף": אז די תוארים גשמיים וואס „כתוב בתורה" אויפן אויבערשטן זיינען „לפי דעתן של בני אדם. . . והכל משל": וועגן בקשת משה „הראיני נא את כבודך" און ווי עס איז געווען זיין השגה „מאמתת המצאו", וכו']

דלכאורה: למאי נפק"מ צו ברענגען די שקו"ט אין ספרו היד וואס איז א ספר „הלכות הלכות"?

וע"פ הנ"ל יש לומר, אז דאס איז נוגע צום חיוב פון „לידע", ווייל דוקא בשעת מזוינים די עניני שקו"ט שבהלכות אלו, דעמאלט איז די ידיעת השם אין אן אופן פון „לידע" — ניט סתם אמונה, נאר א ידיעה שכלית כו'.

בסגנון אחר: בכדי צו יוצא זיין די מצוה פון ידיעת השם, מוז מען וויסן עכ"פ די „ידיעות והחקירות והבחינות" יסודיות וועגן מציאות השם וועלכע דער רמב"ם איז מבאר אין דעם פרק"י.

ג. ויש לומר, אז דער מקור הרמב"ם [אז די מצוה פון האמנת האלקות איז (א) ניט נאר די ידיעה כללית אז „האלוקה נמצא", נאר אויך די פרטים וועגן שלימות מציאות השם, און (ב) אז דאס גופא מוז זיין אין אן אופן פון „לידע" — כאטש אין פסוק שטייט נאר „אנכי ה' אלקיך"]

ב. נאכמער: ס'איז ידוע¹² דער דיוק כלשון הרמב"ם — „לידע שיש שם אלוהה"¹³, „לידע שיש שם מצוי ראשון" [ועד"ז איז ער מסיים — סיי ביי דער מצוה ידיעת האלקות¹⁴ און סיי ביי דער מצוה פון אחדות השם¹⁵ — „וידעת דבר זה מ"ע" (ניט „והאמנת דבר זה") — אז די מצוה איז לידע, מיט א ידיעה שכלית כו'.

און ווי דער אברבנאל¹⁶ פארענט-פערט דערמיט די שאלה: ווי קען מען אנטאגן אויף אן ענין פון אמונות „שאינן נקנות ברצון ובחירה" — און ער זאגט, אז דער רמב"ם „לא מנה מצות עשה צורת האמונה ואמתתה, כי אם ידיעת הדברים ההם ולמודם המביאים אל קנין האמונות", וואס „הידיעות והחקירות והבחינות ההם וההתלמדות הזאת. . . המביאות אל האמונות. . . הם מפעל הרצון והבחירה".

ועפ"י יש לבאר וואס דער רמב"ם בא-גנוגנט זיך ניט מיט זאגן די פרטים וועגן מציאות השם (שבהלכות א"ז) וואס א איד מוז וויסן צו מקיים זיין די מצוות פון ידיעת האלקות און אחדות השם, נאר ער איז דערנאך מאריך (אין די ווייטערדיקע הלכות ביון סוף הפרק) בכמה ענינים בנוגע ידיעת השם

(12) ראה ראש אמנה פ"ז. סהמ"צ להצ"צ שם ספ"ב. קונטרס תורת החסידות ע' 14 (ובהערה שם). הנסמן בסהמ"צ הוצאת הרי"ח העליר שם ובאנציקלופדי' תלמודית ערך אמונת ה' בסופו. ועוד.

(13) אף שבסהמ"צ שלו שם כותב „שנאמין" — ראה ראש אמנה שם בסוף הפרק. סהמ"צ להצ"צ שם. וראה לעיל הערה 10. הערה בקונטרס תורת החסידות שם. „הדרן" הגיל בפתיחה' הערה 5.

(14) שם הי'.

(15) שם סה"ז.

(16) ראש אמנה שם. וראה גם שם פ"ד. וראה גם סהמ"צ להצ"צ שם פ"ב (מו' סע"א ואילך).

(17) תשא לג, יח.

(18) לשון הרמב"ם בסוף הקדמתו לספר היד.

וראה בארוכה ראש אמנה פ"ח.

(19) עפמ"ש הרמב"ם בסוף הקדמתו ל' היד אדם קורא בתושב"כ תחלה ואח"כ קורא בזה" — י"ל, דבכדי שתהי' ידיעה נכונה כדרוש, מוכרח לתרץ התוארים גשמיים שנאמרו בתורה, וכן בקשת משה וכו'.

(19) וראה „הדרן" על הרמב"ם בסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 206 ואילך ובהערות שם.

כפשוט, ווייל דער זהר רעדט וועגן משה רבינו ווי ער האט געלערנט מיט די אידן וועגן ידיעת השם איידער זיי זיינען ארויס פון מצרים (בכדי²⁵ די אידן זאלן גלויבן „בכל אינון נסין וגבורן דעבד לון במצרים“), וואס דאס איז גע׳ווען ע״פ הנאמר דאמאלט: וידעתם כי אני ה׳א׳:

אבער דאס וואס מיר דארפן מקיים זיין די מצוה, איז (כדברי הרמב״ם הידוֹעִים²⁶) — מצד „מצות הקב״ה ע״י משה רבינו ע״ה [בסיני²⁷]“, און דערפאר איז דער ציווי אויף האמנת האלקות פון פסוק „אנכי ה׳א׳. און ווי געפינט אין זהר גופא (במק״א²⁸): פקודא קדמאה אנכי.

[און ס׳איז קיין קשיא ניט וואס די פרטים הנ״ל וועגן אופן קיום המצוה לערנט מען ארויס פון פסוק „וידעתם כי אני ה׳א׳“²⁹ (דלפני מ״ת) — ווייל בכמה מקומות געפינט מען³⁰ אז אז ענין פון „גילוי מילתא“ אדער פרטים פון א מצוה לערנט מען ארויס אויך פון לפני מ״ת³¹].

(25) ראה ניצוצי אורות לזהר שם.

(26) פיה״מ חולין ספ״ו.

(27) בפיה״מ ליתא תיבת „בסיני“. אבל עכצ״ל שכיח כוונת הרמב״ם, שהרי מפרש בזה לשון המשנה (שמעתיקו 197״ו) „מסיני נאסר״, וכן מפורש בהמשך דבריו בפיה״מ: תרינג מצות . . למשה מסיני. וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 49 הערה 6.

(28) ח״ג (רע״מ) רנו, ב.

(29) ובראש אמנה (פ״ו ועוד) דמאנכי ה׳א׳ למדין שמציאותו הוא יותר שלם. ע״ש.

(30) ראה שד״ח כללים מערכת האלף כלל שכא. אנציקלופד׳ תלמודית ערך אין למדין מקודם מ״ת. וש״נ. וראה לקו״ש חכ״ח ע׳ 142.

(31) ראה לדוגמא — רמב״ם סוף ה׳ מילה, גדולה מילה שנכתרו עלי׳ י״ג בריתות (וכולם

איז פון³² זהר³¹, וז״ל: וידעתם³² כי אני ה׳ אלקיכם וגו׳, פקודא דא קדמאה דכל פקודין . . למנדע ל׳ לקב״ה . . דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון. וואס דער לשון הרמב״ם בהלכה הראשונה שלו איז בתוכנו דער לשון הזהר: יסוד היסודות ועמוד החכמות („פקודא דא קדמאה דכל פקודין“) לידע שיש שם מצוי ראשון („למנדע ל׳ לקב״ה“) והוא מציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם כו׳ („וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון“). ועד״ז לשון הרמב״ם (בהלכה ה) „המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ“ איז ע״ד לשון הזהר „דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא“.

און פון דעם זהר נעמט ארויס דער רמב״ם³³, אז „פקודא דא“ איז פארבונדן מיט דעת — „וידעתם . . למנדע“; און ס׳איז ניט מספיק א ידיעה כללית „שהאלוקה נמצא“, נאר מ״מוז וויסן פרטים³⁴ וועגן מציאותו ית׳ (וואס פון זיי פארשטייט מען אז „מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם כו״).

און אע״פ אז דער זהר ברענגט דערויף דעם פסוק „וידעתם כי אני ה׳א׳ (און ניט דעם פסוק „אנכי ה׳א׳“), איז

(20) וידוע דכ״כ ה׳ ברמב״ם מקורם בזהר. וראה הרמב״ם וזהר (סיני, כרכים לבי״ד) להר״ר מרגליות. וש״נ.

(21) ח״ב (רע״מ) כה, א.

(22) וארא ו, ז.

(23) להעיר מסהמ״צ להצ״ש שם כתחלתו. וראה גם ראשית חכמה ש׳ היראה פ״א. ס׳ חרדים רפ״א. ועוד.

(24) אלא שלגבי הידיעה דה׳ הוא האלקים (המצוה דאחדות השם) — ה״ז ידיעה „בכללא . . באורח כללי (זהר שם).“

(*) כ״ה גירסת הרמב״ם במשנה שם (ראה פיה״מ הוצאת קאפח). ובמשנה לפנינו: בסיני נאמר.

און אע"פ וואס פון לשון הרמב"ם אין ספר המצות³⁸ איז משמע, אז דער ענין פון „יתבונן האדם במעשיו כו" (ניט נאר א הכשר מצוה, נאר דאס איז) די מעשה המצוה פון אהבה³⁹: דער ציווי אויפן אדם, גברא איז די חפצא „שנח" שוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו כו"י⁴⁰, און דערנאך „תבא האהבה בהכרח" ⁴⁰ —

איז דאס אבער לכאורה ניט קיין ביאור מספיק, אז דערפאר זאל דער רמב"ם אריינשטעלן בספרו משנה תורה (הלכות הלכות) די עניני התבוננות דורך וועלכע מען קען מערער זיין ביי זיך די חפצא „אהבת ה' ויראתו" — דאס גע- הערט צו ספרי חקירה וכו"י⁴¹: די הלכה איז — אז עס דארף זיין התבוננות אין „מעשיו וברואיו הנפלאים" וכו"י⁴², אבער די ביאורים אין „מעשיו וברואיו הנפלאים" געהערן לכאורה ניט צו דער הלכה פון מצות אהבה, ובמילא — ניט אין ספר משנה תורה.

ה. איז דער ביאור אין דעם: די ענינים וואס דער רמב"ם רעדט ארום

(38) מ"ע ג. וראה לקמן הערה 50.

(39) ראה קנאת סופרים לטהמ"צ שם. וראה גם מאמר אדה"י בשם הה"מ — נדפס בהתמים (ח"ד ע' מה [קפת], א) ואגרות קודש אדמו"ר מהור"י צ"ג (ע' תכו). ד"ה להבין מצות אהבה נדפס בהוספות לטהמ"צ להצ"צ (ובהערות לשם ע' 408. בהוצאת תשנ"ג ושלח"צ — ע' 420). ועוד.

(40) ל' הרמב"ם בסהמ"צ שם.

(41) ע"ד שחולל צריך להתנהג כהוראת הרופא אבל אין ההוראות עצמן חלק דההלכה אף שמקצתן הובא ברמב"ם (ראה רמב"ם ה' דעות פ"ד הכ"א. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 35 ואילך ע"ד הרפואות שברמב"ם. ע"ש).

(*) אלא שההוראות הרופא אינן חלק מתורה כלל, משא"כ כאן שהן תורה אבל לא חלק ההלכה שבחוריה.

ד. ע"פ כל הנ"ל קען מען מבאר זיין אז ענין תמוה, לכאורה, אין רמב"ם:

אין צווייטן פרק פון הלכות יסודי התורה הויבט אז דער רמב"ם צו ריידן וועגן די מצות פון אהבת ה' ויראתו, און ער איז ממשיך³²: „והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן³³ האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב כו' לידע השם הגדול כו' ויפחד כו'. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם,"

דערנאך איז ער מאריך — במשך ג' פרקים — וועגן „מעשיו וברואיו הנפלאים": איין פרק³⁴ וועגן מלאכים (וואס איז א טייל פון „מעשה מרכבה"³⁵), און אין די צוויי פרקים שלאח"ז — וועגן „מעשה בראשית"³⁶, און ער איז דער- נאך³⁷ מסיים: בזמן שאדם מתבונן בדב- רים האלו ומכיר כל הברואים. . . מוסיף אהבה למקום כו' וירא ויפחד כו'.

איז לכאורה ניט מובן: אמת טאקע, אז דער „דרך לאהבתו ויראתו" איז „בשעה שיתבונן כו'", אבער דער רמב"ם איז דאך א ספר פון „הלכות הלכות"³⁸ — ווי פאסט אריין אין ספר משנה תורה די אריכות און פרטים וועגן „מעשיו וברואיו הנפלאים"?

נאמרו 1971 מ"ח) מכל מצות התורה שנכתרו עליהן ג' ברייתות (שכולם לאחר מ"ח).

(32) שם ה"ב.

(33) וממשיך כדלקמן: חכמתו כו' לידע — חב"ד (אלא שחכמתו — חכמת השם).

(34) פ"ב סה"ג ה"ח (וראה לקמן בפנים סעיף ה בנוגע לסיום הפרק).

(35) שם ה"א.

(36) שם פ"ד ה"י.

(37) פ"ד ה"ב (לאחרי ביאור החילוק בין מעשה מרכבה ומעשה בראשית — שם ה"א).

אותו פרדס" — אלע פיר פרקים שטעלן צוזאמען איין ענין — פרדס.

[און דאס וואס דער רמב"ם פאר-
בינדט די "כללים גדולים" מיט די עניני
(התבוננות וועלכע ברענגען צו) אהבת
ה' ויראתו, און ניט מיט די מצות פון
ידיעת השם (וועלכע רעדט זיך אין א
פריערדיקן פרק), איז ווייל דער רמב"ם
שטעלט אויס די ענינים פון ידיעת השם
כהתאם צו די מצוות צו וועלכע זיי
יינען שייך". און וויבאלד אז די "כללים
גדולים" זיינען נוגע (אויך) צו די מצוות
פון אהבת ה' ויראתו, דעריבער שטעלט
זיי דער רמב"ם אין אן אופן אז זיי זאלן
זיין (ניט נאר א המשך צו דעם פריער-
דיקן פרק, כנ"ל, נאר אויך) א פרט פון
מצוות אהבת ה' ויראתו].

אין די דריי פרקים — (סיום) מעשה
מרכבה ומעשה בראשית — זיינען ניט
נאר עניני התבוננות צוליב דערגרייכן
דערנאך אהבת ה' ויראתו, נאר זיי זיינען
שייך צו דער מצוה פון ידיעת השם,⁴²
אדער נאכמער — א חלק פון דער
מצוה,

ווי ער איז מבאר אין "פירוש" אויפן
רמב"ם⁴³: ונכלל תחת ידיעת שתי מצות
אלו [לידע שיש שם אלוקה, שאין עמו
א"ל אחר] ענין מעשה בראשית ומעשה
מרכבה שמידיעתם יודעו הראיות על
מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור
לכל.⁴⁴

און ווי ס'איז אויך מודגש אין לשון
הרמב"ם עצמו [אז די ענינים פון די דריי
פרקים זיינען א המשך צו די ענינים שב-
ידיעת השם שבפרק ראשון]: א) אין
צווייטן פרק, נאך דער אריכות וועגן
מלאכים, קערט זיך אום דער רמב"ם⁴⁵
צו מבאר זיין בארוכה ווי דער אויבער-
שטער איז "יודע עצמו . . יודע הכל . .
מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא כו'
הוא היודע כו'". (ב) בסוף הפרק⁴⁶ זאגט
ער: דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני
פרקים אלו כו' כל העיקרים שבשני
פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה
— ביידע פרקים שטעלן צוזאמען איין
ענין, מעשה מרכבה. (ג) בסיום פרק ד'⁴⁷
זאגט דער רמב"ם, "ועניני ארבעה פרקים
אלו . . הם שחכמים הראשונים קוראין

48) שם פ"ב ה"א-ב.
49) להעיר ג"כ מקנאת סופרים הנ"ל הערה 39.
50) ויזמק עוד יותר ע"פ לשון הרמב"ם (פ"ב
ה"ב). הוא אוהב כו' ומתאוה כו' לידע השם הגדול
. . . כמו שאמרנו חכמים (ספרי ואתחנן ו' 1) בענין
אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי'
העולם, שמה משמע, שהענין ידיעת ה' הוא לא
רק הדבר המביא לידי אהבה, כ"א גם (לאידך) —
שהוא המבוקש והמטרה דאהבת ה'. ועיי' ג"כ לשונו
בהל' תשובה ספ"י (ושם ה"ג). ולהעיר מסהמ"צ מ"ע
א: כשתאהב אותו . . כאשר הגיע לך מהשגת אמתו
(אז) אתה קורא . . (גם) הסכלים . . לדעת ידיעת האמת
אשר ידעתו. — וראה גם לקו"ש חל"ה ע' 35 ואילך.

ויש לומר, כי להרמב"ם ענינה של מצות אהבה
היא (לא רק המדה ורגש שבלב, כ"א) זה שגפשו
קשורה באהבת ה' (ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"י
ה"ג), וזה קשור עם דעת האדם. ונמצא, (שהמצוה
דיידעת ה' היא לא רק סיבה המביאה לידי אהבת ה',
כ"א שהיא גם חלק מחובן מצות אהבה.

ועפ"י ויזמק לשון הרמב"ם הל' יסוהית פ"ד ה"ג:
ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם
שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס (וקא' על

42) אף שהוא דוחק קצת, כיון שבהלכות אלו
מדבר רק במצוות אהו"י, אבל ראה בפירוש
להרמב"ם (הועתק בפנים).

43) ריש הל' יסודי התורה.

44) אלא שאח"כ מוסיף דמזה באים גם לאהבת

ה' ויראתו כו'.

45) פ"ב ה"ט"י.

46) ה"א.

47) ה"ג.

4) אלא שבסהמ"צ שם משמע קצת דמ"ש בספרי
מחזק כן כו' קא' על ההתבוננות המביאה לידי
אהבה.

(א) וואס זיינען די צוויי ענינים — „יודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם“? פון דעם וואס דער רמב"ם איז מקדים „לא יהי עסק כו' אלא לדעת את ה' בלבד“ איז מוכרח, און אויך די „דברים הסתומים“ זיינען פארבונדן מיט „לדעת את ה'“. איז אין וואס באשטייט דער חילוק צווישן „דברים הסתומים“ און „דעת בוראם“?

(ב) פון המשך לשון הרמב"ם איז משמע און די הגבלה „כפי כח האדם“ באציט זיך דוקא צו „וישיגו דעת בוראם“ אבער נישט צו „ויודעים דברים הסתומים“. וטעמא בעי.

(ג) וואס איז דא נוגע (מוסיף) דער סיום הכתוב „כמים לים מכסים“? פון די ווערטער „מלאה הארץ דעה את ה'“ ווייס מען און „לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד“.

נאכמער: אויך אין הלכות תשובה⁵⁴ איז דער רמב"ם מתאר ימות המשיח, און ער זאגט „שבאותו הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר⁵⁵ כי מלאה הארץ דעה את ה'“ — און ברענגט נישט דעם סיום „כמים לים מכסים“.

ז. ע"פ המבואר לעיל — און כדי צו מקיים זיין די מצוה פון ידיעת השם מוז מען וויסן די ענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית — יש לומר⁵⁶, און די צוויי לשונות הנ"ל זיינען בהתאם צו די צוויי ענינים, מעשה מרכבה און מעשה בראשית:

„דברים הסתומים“ (אן דעם ביאור והוספה און דאס רעדט זיך וועגן דעם

ועפ"י יש לומר, און דערפאר ברענגט דער רמב"ם בספרו די „כללים גדולים ממעשה רבון העולמים“ — ווארונג בכדי צו קענען מקיים זיין די מצוה פון ידיעת השם — וואס דאס מיינט (כנ"ל סעיף ג) און מ'האט א ידיעה (שכלית) אין דעם אופן פון מציאות השם (שמצאותו הוא יותר . . שלם) — איז מוכרח צו וויסן (עכ"פ) אויך די „כללים גדולים“, ווי-באלד און (כהובא לעיל) „מידעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל“.

ו. ע"פ הנ"ל — און די ענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית (וואס דער רמב"ם ברענגט בספרו) זיינען מוכרח צו מצות ידיעת השם, אדער נאכמער — זיינען א טייל דערפון — קען מען אויך מסביר זיין די לעצטע הלכה — סיום וחותם ספר משנה תורה⁵⁷, וז"ל:

ובאותו הזמן . . לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים⁵⁸ גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר⁵⁹ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

דאָרף מען פאַרשטיין:

עניני ההתבוננות כו' — כי עניני ההתבוננות והידיעות בגדלות ה' כו', היה חלק ממצות אהבה גופא⁶⁰.

(51) סוף הל' מלכים.

(52) ומשיר „יודעים כו' וישיגו“ — חב"ד

(שבאדם). ראה לעיל הערה 33.

(53) ישע"י יא, ט.

(54) פ"ט ה"ב (שהרמב"ם מצינו בהל' מלכים שם סה"ד).

(55) ראה בהדר"ו הנ"ל (הערה 5) סכ"ט ובהערות שם באופן אחר, ואכ"מ.

(**) להעיר מתניא קורא ד"ה הנה (קסב, א) מצות אהבה . . הנמנית ראשונה בחרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מוסדי התורה כו'. וראה הערה בס' „שיעורים בספר התניא“ (קה"ת, תשמ"ו) שם.

און דערפאר מוז דער רמב"ם מוסיף זיין, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם.

ח. עפ"י וועט מען אויך פארשטיין וואס דער רמב"ם ברענגט דעם סיום הכתוב, כמים לים מכסים — ובהקדים:

דער חילוק צווישן מעשה מרכבה און מעשה בראשית איז (ווי דער רמב"ם זאגט⁶⁴), אז די ענינים פון מעשה בראשית, אינם כענין עומק פון די עניני מעשה מרכבה [וואס דערפאר איז די הלכה (א נפק"מ לדינא) אין דעם אופן ווי, דורשים במעשה מרכבה אדער במעשה בראשית, כמבואר ברמב"ם⁶⁵].

וואס דאס איז א חילוק ניט נאר אין כמות, ההשגה — אז עניני מעשה מרכבה זיינען יותר עמוקים ווי עניני מעשה בראשית — נאר ס'איז אן אגד דער, איכות ואופן ההשגה:

מעשה בראשית, וויבאלד אז דאס זיינען דברים שבהריאה עצמה, קען מען זיי פארשטיין באופן חיובי (השגת החיוב): משא"כ מעשה מרכבה — ענינים וועלכע זיינען פארבונדן מיט גדרי הבורא⁶⁶ (ישיגו דעת בוראם), איז דערביי ניט שייך צו האבן א השגה בדרך חיוב, נאר בלויז בדרך השלילה (ידיעת השלילה).

און ווי דער רמב"ם איז מבאר בארוכה בספרו מורה הנבוכים⁶⁷, אז אויפן אויבערשטן איז ניט שייך צו זאגן קיין תוארים חיוביים, נאר בלויז תוארי שלילה

בורא) — מיינט די ענינים פון, מעשה בראשית. דאעפ אז זיי זיינען דברים, שהם מחוברים מגולם וצורה⁶⁸ — זיינען זיי אבער, דברים עמוקים⁶⁹: זיי זיינען דער טייל פון דער בריאה וואס מ'זעט ניט תוכנם והחשיבות שלהם בעיני בשר, נאר זיי זיינען באהאלטענע ענינים, דברים עמוקים, וואס מען דארף האבן א דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריי⁷⁰, און דערפאר רופט זיי אן דער רמב"ם, דברים הסתומים.

אבער לאידר, וויבאלד אז דאס איז מעשה בראשית — קען מען האבן אין דעם א פארשטאנד.

דערנאך וועט זיין א העכערער ענין — וישיגו דעת בוראם — די ענינים פון מעשה מרכבה. וואס אפילו מלאכים⁷¹, וויבאלד אז זיי זיינען, צורה בלא גולם כללי⁷², קען אן אדם וואס איז מחובר, מגולם וצורה⁷³ ניט האבן קיין השגה אמיתית אין זיי⁷⁴; ועאכו"כ בנוגע צו, דעת בוראם, איז דאך זיכער (ווי דער רמב"ם⁷⁵ איז מבאר) אז ס'איז ניט שייך אז אן אדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש זאל משיג זיין, אמתת המצאו כאשר היא⁷⁶.

(56) ל' הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב הי"ג — בנוגע לגלגלים כו', שהם חלק ממעשה בראשית (משא"כ מלאכים ששייכים למעשה מרכבה).

(57) ל' הרמב"ם שם פ"ד הי"א.

(58) רמב"ם שם הי"א.

(59) ראה לקמן הערה 65.

(60) רמב"ם שם פ"ב סה"ג.

(61) רמב"ם שם הי"ג. וראה לקמן בפנים (והערה 63).

(62) ראה רמב"ם שם הי"ד: ומהו זה כו' הכל במראה הנבואה ודרך חידה.

(63) שם פ"א הי"א. וראה ג"כ רמב"ם שם הי"ט. שם פ"ב הי"ז והי"א. הל' תשובה פ"ח סה"ב. ובארוכה — פיה"מ בהקדמה לפ' חלק ד"ה ועתה אחל.

(64) הל' יסוה"ת פ"ד הי"א.

(65) ראה פיה"מ להרמב"ם חגיגה (פ"ב מ"א) ובפתיחתו למי"ג, שמעשה בראשית הוא חכמת הסבך ומעשה מרכבה הוא חכמת האלקות (ומה שנכלל בזה גם אודות מלאכים — מובן ע"פ מ"ש במו"נ ח"ג פמ"ה).

(66) ח"א פניח ואילך.

(טיפה) — איז דאס אַבער ווי דער ערך פון א טיפה לגבי א דלי, וואס די כמות המים וואס גייט אריין אין א דלי איז בצמצום גדול, בהגבלה גדולה:

משא"כ ביי מעשה מרכבה זאגט דער רמב"ם, כטיפה מן הים, ווייל "ים" ווייזט אויף אן ענין של בלי גבול, ביז אַז בהלכה⁶⁹ איז "ים" (ווערט אנגערופן) "מים שאין להם סוף"

און הגם אַז אויך די מים פון ים האָבן אַ גבול (ביז ווי די גמרא⁷⁰ זאגט "יודעין לשער כמה טפות יש בים") — פונעם דעסטוועגן, דאָס גופא וואָס מ'זאָגט אויף ים, "מים שאין להם סוף" איז אַ הוכחה אַז דער ריבוי גדול ביותר פון מי הים איז עד כדי כך אַז מ'קען זאָגן אויף דעם "אין סוף" ע"פ תורה (בשם המושאל עכ"פ)⁷¹.

י"ד. ועוד יש לומר: מקרא מלא דיבר הכתוב⁷², "כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא" — אַז דער ים איז קיינמאל נישט מלא. ועפ"י יש לומר, אַז דאָס וואָס מען זאָגט אויף מי הים, "מים שאין להם סוף" איז עס ווייל (וויבאלד אַז דער ים איז אינו מלא — קען אין עס

[לדוגמא: דאָס וואָס מען זאָגט אויף דעם אויבערשטן "חכם", מיינט נאָר אַז מ'איז שולל פון אים אַלץ וואָס איז היפּך החכמה. ועד"ז בשאר התוארים].

און דעריבער קען מען דעם אויבערשטן נישט פאַרשטיין בהשגה "חיובית", נאָר אין אַן אופן פון השגת השלילה.

און כאָטש אויך ידיעת השלילה איז אַ ידיעה, ביז אַז, ווי דער רמב"ם איז מבאר⁷³ איז דורך ריבוי השלילות, תקרב אל ההשגה ותהי יותר קרוב אליו; "יקרוב תוארי השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו"

— פונדעסטוועגן⁷⁴, אפילו באַ דעם העכסטן אופן אין השגת השלילה, איז דאָס נישט אַ השגה אין מהות הבורא — דער "אמתת המצוא" בלייבט באַהאַלטן און העכער פון השגה.

ט. דערמיט וועט מען פאַרשטיין דעם שינוי לשון הרמב"ם בנוגע מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

בנוגע מעשה מרכבה זאָגט דער רמב"ם⁷⁵: "דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה"; משא"כ ווען ער רעדט וועגן מעשה בראשית, זאָגט ער⁷⁶: "כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כבר מדלי הם".

ועפ"י הנ"ל איז עס מובן בפשטות: די ענינים פון מעשה בראשית זיינען בהגבלה, וואָרום זיי זיינען ענינים שבבריאה. און דעריבער — כאָטש דער רמב"ם זאָגט בלויז כללים וראשי פרקים כו', וואָס דערפאַר איז דאָס בלויז "כמר"

69) יש לומר, שהטעם שנקט הרמב"ם הלשון "כמר (מדלי)" הוא [לא רק משום שכה לישנא דקרא (ישעי' מ, טו) כיא גס] בכדי לרמוז על התוכן דמרי — לשון מרירות, שעי' שאדם מתבונן בדברים האלו . . . וירא יחסד משפלותו ודלותו וקלותו . . . וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושח וכלימה ריק וחסר" (לי הרמב"ם שם פ"ד הי"ב. וראה גס שם פ"ב הי"ב).

70) יבמות קכא, א. וש"נ. רמב"ם הל' גירושין פ"ג הט"ז.

71) הוריות י, סע"א.

72) ולהעיר מאוהית בראשית (כרך ו) תתרט"א, כדיוק הלשון "לשער כמה טפות יש בים" — שהוא ע"ד שיער עצמו בכח שאינו גבול כיא מקור עכ"פ לגבול.

73) קהלת א, ז.

67) שם פנ"ט, הובא בלקוטי סקודי ו, ג.

68) ראה מ"ג שם.

יִסּוּד הַיְסוּדוֹת וְעִמּוּד הַחֲכָמוֹת. און ווי-
באַלד אַז די אַלע, עניני ארבעה פרקים
אלו שבחמש מצות האלו. . . שחכמים
הראשונים קוראין אותו פרדס⁷⁴ זיינען
מוכרח בכדי צו קענען מקיים זיין דעם
יִסּוּד הַיְסוּדוֹת כּו' לידע שיש שם מצוי
ראשון כו' (כנ"ל בארוכה) — קומט
אויס, אַז נוסף אויפ'ן חיוּב צו לערנען די
ענינים בכלל, דאַרף מען מקדים זיין
דעם לימוד פון די ענינים פאַר דעם
לימוד פון אַנדערע עניני תורה⁷⁵.

יב. לכאורה עפ"ז צ"ע דברי הרמב"ם
בזה⁷⁶: ואני אומר שאין ראוי לטיל
בפרדס אלא מי שנחמלא כרסו לחם
ובשר. . . לידע האסור והמותר כו', אַז
די ענינים פון פרדס (שבארבעה פרקים
אלו) דאַרף מען לערנען ערשט נאָך דעם
ווי מצויים שוין כּו"כ (לחם ובשר פון)
הלכות התורה.

ויתרה מזה: דער רמב"ם שרייבט
בהקדמת ספרו⁷⁷: אדם קורא בתורה
שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע
ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך
לקרות ספר אחר ביניהם. נאָך תורה
שבכתב לערנט מען נישט שאר ספרים פון
תורה שבע"פ (ופשיטא נישט, הוויות
דאביי ורבא⁷⁸), אָדער מילא כרסו לחם
(ובשר) — נאָר די ערשטע זאָך וואָס דער
רמב"ם לערנט מיט אים איז — מעשה
מרכבה ומעשה בראשית!

זאת ועוד: די ד' פרקים האָט דער
רמב"ם אַריינגעשטעלט בספרו אויף
וועלכן ער זאָגט בהקדמתו⁷⁹ אַז דאָס איז

אַריין און) בכח איז אין עם דאָ מיט בלי
גבול: די מי הים זיינען בפועל מיט אַ
גבול ויודעין לשער כמה טיפות יש בים,
אַבער בכח — איז דער ים נישט מלא מיט
די אַלע טיפות — עם איז אַן אַרט פון
מים שאין להם סוף⁸⁰.

און וויבאַלד די ענינים פון מעשה
מרכבה זיינען העכער פון הגבלות וגדרי
הבריאה — זיינען זיי אַן ענין פון ים⁸¹,
(מים) שאין להם סוף.

ועפ"ז איז אויך מובן וואָס דער רמב"ם
איז מוסיף בסוף ספרו דעם סיום הכתוב
כמים לים מכסים: דערמיט איז ער
מרמז, אַז אַע"פ וואָס באותן הימים וועט
זיין, ישיגו דעת בוראם כפי כח האדם
— וויבאַלד אַבער דאָס איז, דעת
בוראם⁸², איז עס אַלעמאַל (אויך) העכער
פון דעם נברא, כמים לים מכסים (ער)
קען עס נעמען בלויז בידיעת השלילה,
כנ"ל).

יא. מכל הנ"ל האָט מען אויך אַ
הוראה בנוגע דעם לימוד הענינים פון
מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו
(אין) מנין המצות על סדר הלכות
הרמב"ם⁸³), אַז אין ספר המדע האָט ער
כולל געווען, כל המצות שהם עיקר דת
משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם
תחילת הכל⁸⁴, וואָס דערפון איז פאַר-
שטאַנדיק בנוגע צום ספר המדע גופא,
אַז די ענינים וואָס דער רמב"ם האָט גע-
שטעלט בריש ספר המדע און אַנגע-
רופן, הלכות יסודי התורה — דאַרף
מען לערנען נאָך איידער מען לערנט די
אַנדערע ענינים שבספר המדע (ועל
אחת כּו"כ — די ענינים פון די
שפּעטערדיגע דרייצן ספרי היד).

און אין הלכות יסודי התורה גופא —
דאַרף מען צום אַלעם ערשטן וויסן דעם

74) ל' הרמב"ם פ"ד הי"ג.

75) ראה ג"כ אגרת תחית המתים שלו ספ"א
ורפ"ב. וראה ראש אמנה פ"ט. לעיל ע' 34.

76) בסופה.

77) ל' חז"ל סוכה כח, א — הובא ברמב"ם הל'

יסוה"ת שם.

„לקטן ולגדול“, ופשיטא אז א קטן איז
ניט מילא כריסו לחם ובשר.

יג. איז דער ביאור אין דעם⁷⁸ — אז
דער רמב"ם באַוואַרנט עס בדיק לשונו
„אין ראוי לטייל בפרדס“ (ער איז משנה
פון לשון חז"ל⁷⁹ וואָס ער ברענגט דאָ
גופא, נכנסו לפרדס): „לטייל מיינט
כלל ניט אַרײַנגיין, נאָר זיין אין פרדס
באריכות און באופן של טיול, תענוג⁸⁰
— זיך צו עוסק זיין אין די ענינים מיט אַ
התבוננות עמוקה ורחבה⁸¹ ביז אז ער
איז זיך מתענג אין די זאכנ⁸², און דער
אופן הלימוד אין פרדס דאַרף זיין ערשט
נאָך דעם ווי „נתמלא כריסו לחם ובשר“;
און אויכעט — כפס הרמב"ם⁸³, צו
החכמים הראשונים שאין דורשים בד-
ברים האלו ברבים⁸⁴.

משא"כ די ענינים אין די ד' פרקים
ברמב"ם — זיינען בלי אריכות ההסברה
וכו', ווי דער רמב"ם אליין איז מדגיש אז
זיי זיינען בלויז „כטיפה מן הים ממה
שצריך לבאר בענין זה“ (ועד"ז במעשה
בראשית — אז זיי זיינען „כמר מדלי“)
וכנ"ל. זיי זיינען אפילו ניט אין גדר פון
„ראשי פרקים“ (וואָרום אפילו ראשי
פרקים פון מעשה מרכבה טאָר מען ניט
דרשנען ברבים⁸⁵ ועאכו"כ ניט „לקטן
ולגדול“), נאָר בלויז ידיעות כלליות
(אַבער יסודיות). וואָס דערפאַר איז דאָס
כלל ניט אין גדר פון „לטייל בפרדס“.

יד. ולאידך: בנוגע צום לימוד פון די
ענינים אין דעם אופן (די ידיעות
כלליות) ווי דער רמב"ם שטעלט זיי
אויס בספרו — איז אדרבה: דאָס מוז
מען לערנען „תחלת הכל“, ווייל „יסוד
היסודות ועמוד החכמות“ איז — אז
מ'זאל האָבן אַ ידיעה אין דעם
אויבערשטן, און די אַנדערע הלכות
התורה שטייען אויף דעם עמוד, און
זיינען מיסוד אויף דעם יסוד.

און דורך דעם עסק איצט אין די
ענינים פון ידיעת השם, איז מען זוכה
בקרב צו „ימות המשיח“ ווען (בלשון
הרמב"ם, כנ"ל) „לא יהי עסק כל העולם
אלא לדעת את ה' בלבד . . . כי מלאה
הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים“.

(משיחות י"א ניסן, אהש"פ וש"פ
אמור תשד"מ, ש"פ וארא תשמ"ה)

-
- (78) ראה ג"כ „הדרן הנ"ל (הערה 5) סעיף א
והערה 6 שם.
(79) חגיגה יד, ב (בגמ' לפנינו: בפרדס. ובע"י,
רש"י ותוס': לפרדס. וכ"ה בכ"י שבדקיס).
(80) ראה כתובות סב, א. ובמרו"ל הובאו בערוך
„טייל“. — ולהעיר מסנה' (קב, א): נטייל בגיע
(ובריבוי מקומות בוזהר עד"ו).
(81) ובחגיגה שם, נכנסו ואח"כ זה הציץ וכו'.
— ועיי' מו"נ ח"א פליב ואילך.
(82) ראה הגהות מיימוניות על אחר.
(83) שם פ"ד ה"יא. פ"ב ה"יב.
(84) וראה פתיחת הרמב"ם למו"נ, שמטעם זה
שאין לדרוש במעשה מרכבה ומעשה בראשית
ברבים) כותב (במו"נ) רק ראשי פרקים וגז' באופן
של רמז כר. ע"ש.

יתרו ב

און דער טעם וואס מ'קלייבט אויס דוקא דעם ענין (בשייכות צו עם ישראל) — הוצאתיך מארץ מצרים — איז מובן בפשטות, ווייל דאס איז די גאולה פון עם ישראל, וואס האט דער-פירט צו מעמד הר סיני.

די שאלה איז נאך שטארקער: דער ענין — אז יצ"מ איז דער טעם אויף „אנכי ה' אלקיך“ (בסגנון אחר — יצ"מ איז געווען כדי אידן זאלן אָננעמען דעם אויבערשטן אַלס „אלקה“ און אים דינען) — שטייט שוין פריער, און כמה פעמים — גלייך אין פ' שמות שטייט „בהו-ציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה“; עדין אין אג' הויב פון פ' וארא' — „לכן אמור לבני גו' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים גו' ולקחת אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים“; נאָכמער: בפרשתנו גופא, ביי די הכנות צו מ"ת, שטייט „אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם גו' ואביא אתכם אלי . . שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי . . ואתם תהיו לי . . וגוי קדוש“ —

א. אין פסוקי „אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים“ איז רש"י מעתיק די ווערטער „אשר הוצאתיך מארץ מצרים“ און איז מפרש: כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי.

[און דערנאך ברענגט רש"י נאך צוויי פירושים, כדלקמן סעיף ה].

וואס איז די שוועריקייט אין פסוק וועלכער רש"י קומט פארענטפערן בפירושו?

זאגט דער מזרחי (און נאך מפרשים¹), אז די שאלה איז — פארוואס תלה אלקותו ביציאת מצרים ואמר אשר הוצאתיך ולא אמר אשר בראתי שמים וארץ? און אויף דעם ענטפערט רש"י, שעל ידי ההוצאה ממצרים מהיות להם עבדים זכה בהם להיות משועבדים לו ויהי אלקיהם².

דער פירוש איז אָבער לכאורה ניט גלאַטיק: עי"פ פשוטו של מקרא האט מלכתחילה קיין אַרט ניט די שאלה פאר-וואס עס שטייט ניט „אשר בראתי שמים וארץ“ — וואָרום דאָס קומט דאָך אַלס המשך (טעם) אויף „אנכי ה' אלקיך“, אז „ה' איז דער גיט פון אידן; מוז מען זאָגן אָן ענין וואָס איז שייך כלוין צו עם ישראל (וואָס דערפאַר זיינען אידן אויסגעטיילט מכל העולם כולו).“

הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים. ולהעיר גי' ממש' לאברהם (לך טו, ו) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים.

(5) להעיר ממכילתא כאן: משל כר כלום עשית לנו (טובה) שתמלוד עלינו כר הוציא כר קרע כר הוריד כר. וראה לקמן הערה 15.

(6) ג. יב. — אלא ששם התעבדו' הוא הזכות שיש לישראל לצאת ממצרים (רש"י שם).

(7) ו. רז.

(8) יט. ד"ו. וראה פרש"י שם.

(1) פרשתנו כ, ב.

(2) כדאי — כיה בדפוסי רש"י הנפוצים ובכת"י רש"י (שחתי) (ולא „כדאיה“) [בדפוס ראשון דפרשי „כדי“. ובכריכ כתי' רש"י שחתי „כדיי“].

(3) גויא. דבק טוב. ועוד.

(4) ראה גם ראב"ע וחזקוני כאן. ולהעיר מפרש"י בחוקותיו כו, יג: כדאי אני שתאמינו בי . . שהרי